

Gheorghe MOLDOVANU

TIPOLOGIA POLITICILOR LINGVISTICE

Reflecția de față provine din concepția despre caracterul social al limbii și despre rolul determinant al statului ca „...adevărat distribuitor al bunului lingvistic” în condițiile unei societăți democratice (Klinkenberg, 2000, p. 105). Iată de ce presupunem că este necesară intervenția deliberată a statului în materie de limbă, intervenție care trebuie să se bazeze pe principiul supremației individului asupra limbii. Aceasta, din două motive: (1) contrar unor opinii, a proteja o limbă înseamnă a proteja vorbitorii acestei limbi și (2), întrucât majoritatea covârșitoare a statelor plurilingve se caracterizează prin tensiuni lingvistice generatoare de instabilitate socială, politică și economică, guvernele care doresc să mențină unitatea națională și coeziunea socială sunt obligate să intervină pentru a asigura funcționarea normală a limbilor în contact.

Astfel, în funcție de criteriul amestecului / neamestecului statului în soluționarea problemelor legate de limbă (limbi), se face distincție între *politica lingvistică liberală* și *politica lingvistică dirijistă* (Guespin, 1985).

Politica lingvistică liberală se caracterizează prin non-intervenția statului asupra domeniului limbii (limbilor) și constă în ignorarea deghizată a problemelor de ordin

lingvistic. Or, abordarea problemelor lingvistice dintr-o perspectivă liberală nu înseamnă, nicidecum, că statul nu se implică în problemele lingvistice. Dimpotrivă, este vorba de o veritabilă opțiune politică, întrucât se promovează tacit o politică lingvistică de tipul „laissez-faire, laissez aller”, care este, de fapt, în orice circumstanțe, în favoarea limbii dominante. Pentru a justifica o atare politică se invocă, de regulă, principiul alegerii libere, toleranța și respectarea diversității.

Politica liberalismului lingvistic are, în principiu, un caracter implicit oficios, deși uneori guvernele pot face, în acest sens, declarații de intenție, pot emite decrete, regulamente etc. Este important să menționăm că, în cazul politicii lingvistice liberale, guvernul nu-și asumă funcția de arbitru și nici responsabilitatea pentru rezultatele evoluției situației lingvistice din țară. Drept exemple de liberalism lingvistic pot servi Germania, Austria, Cuba, Australia, Mali, Japonia, Marea Britanie, SUA, Danemarca și altele. Guvernul comunist din Republica Moldova, de asemenea, a promovat, de la data instaurării sale până la adoptarea *Concepției politicii naționale a Republicii Moldova*, o politică lingvistică incertă, care avea drept obiectiv consolidarea statutului limbii ruse și crearea, pe această cale, a condițiilor favorabile pentru dezvoltarea bilingvismului româno-rus.

Liberalismul glotopolitic poate găsi susținere și printre unii lingviști (Ruiz, 1985, p. 147-188). Argumentarea punctului de vedere liberal asupra politicii lingvistice de către autorul sus-menționat se bazează pe acceptarea unei societăți duale, în care hipersensibilitatea intelectu-

alilor față de problemele lingvistice este echilibrată de lipsa de interes față de aceste probleme din partea oamenilor simpli.

De fapt, apologeții liberalismului lingvistic se bazează pe doctrina liberală pentru a justifica „tendențele” pe care tind să le constate, cum e, spre exemplu, așa-numita *teorie consociațională (consociational theory)*¹ care studiază societățile plurilingve și multiculturale (Elveția, Belgia, Canada etc.). Conform acestei teorii, (1) statele plurilingve și multiculturale degradează continuu dacă atașamentul cetățenilor față de propria identitate națională e prea puternic (mai mult, lipsa totală de atașament față de ideea națională nu constituie un impediment pentru buna funcționare a lor) și (2), în aceste societăți, elitele intelectuale provenite din diferite comunități lingvistice dispun de strategii de acomodare care evită destrămarea și fărâmițarea statelor în chestiune. După cum reiese din aceste afirmații, teoria consociațională se situează într-o perspectivă liberală dublă: (1) identitatea națională, practic inutilă, se poate dovedi nocivă și (2), amestecul statului în soluționarea problemelor de limbă este indezirabil, întrucât sistemele lingvistice se autoreglează.

J. M. Spina (Spina, 1979, p. 23-36) respinge aceste aserțiuni, bazându-se pe bilingvismul și biculturalismul canadian. El arată că pericolul liberalismului lingvistic rezidă în fatalism, care conduce la ireponsabilitatea factorilor de decizie și, prin aceasta, la dispariția limbilor. Liberalismul lingvistic are o puternică conotație politică. După cum afirmă L. Guespin și J.-B. Marcellesi „Cette attitude de pourrissement des conflits langagi-

ers, favorisant la pénétration ou le maintien de l'idéologie dominante, nous semble l'attitude linguistique préférentielle d'une classe dominante *en phase conservatrice*” (Guespin & Marcellesi, 1986, p. 17).

Dirijismul lingvistic denotă o atitudine glotopolitică cu mult mai atractivă decât liberalismul. Fenomenul a apărut, probabil, o dată cu primele formațiuni statale (Leclerc, 2000). Bineînțeles, intervenția vechilor imperii (China, Mesopotamia, Egipt) asupra limbilor nu poate fi comparată cu planificarea lingvistică contemporană, însă nu încapă îndoială că aceste state au intervenit în domeniul limbilor, cel puțin pentru a reglementa redactarea documentelor administrative și a ordonanțelor regale. De asemenea, Imperiul Roman n-ar fi reușit să extindă aria de circulație a limbii latine fără o politică lingvistică bine pusă la punct. Cu certitudine, menținerea limbii latine ca limbă de stat, pe parcursul mai multor secole în Evul Mediu, este rezultatul deciziilor adoptate de autoritățile politice și de biserica catolică. Putem enumera și alte exemple de intervenționism lingvistic: regele Angliei, Eduard al III-lea, a impus, prin mijloace politice, înlocuirea, în 1363, a limbii franceze cu engleza. Regele Franței, François I, a făcut un lucru similar prin celebra sa ordonanță Villers-Cotterêts care dispunea utilizarea limbii franceze în locul limbii latine (1539). Exemplul lor a fost urmat de Carol al V-lea care a purces la introducerea limbii castiliane în Spania (1550), apoi de Philippe al IV-lea (1634) și Carol al II-lea (1693) care au interzis populației autohtone să utilizeze limbile vernaculare și au impus castiliana în întreaga Spanie.

Examinând particularitățile

politicii lingvistice liberale, am observat că discursul respectiv nu este decât un paravan care maschează voința unei clase conservatoare de a păstra situația lingvistică care o avantajează. Ei bine, putem formula o ipoteză complementară, afirmând că dirijismul glotopolitic este politica lingvistică promovată de o formațiune socială în ascensiune.

Întrucât deciziile politice în materie lingvistică sunt bazate, mai ales, pe valoarea simbolică a limbii ca factor de unificare sau de dezbinare a unei comunități (Kelman, 1971, p. 21), istoria evoluției limbilor de pe glob furnizează numeroase exemple de intervenție a statului în acest domeniu. La începutul celui de-al III-lea mileniu, aproape că nu existau state care să nu intervină, de o manieră sau alta, asupra domeniului lingvistic. Aceasta, din următoarele motive: (1) pluralismul lingvistic, (2) concurența limbilor în contact, (3) prezența conflictelor sociale mai mult sau mai puțin acute și (4) voința fermă a autorităților statale de a interveni (Leclerc, 2000, *ibidem*).

Natura intervenției depinde de opțiunea politică. Astfel, guvernul poate atribui unei limbi statutul de limbă oficială sau co-oficială (cazul statelor care au obținut independența statală în urma dezmembrării sistemului colonial, de asemenea, fostele republici sovietice). În alte situații, scopul intervenției, din exterior, asupra limbii poate fi revitalizarea unei limbi desuete (cazul limbii ebraice care a fost revitalizată și restaurată în plenitudinea funcțiilor sale în Israel ca limbă cu o valență simbolică excepțională pentru evreei din întreaga lume). Intervenția statului în domeniul lingvistic poate fi orientată, de asemenea, spre

alegerea și standardizarea uneia din varietățile unei limbii (cazul varietății dialectale din Zanzibar a limbii swahili care, grație măsurilor de standardizare, a devenit un fel de *lingua franca* în Africa de est).

Întrucât scopul lucrării de față nu este de a face un inventar al exemplelor de intervenție asupra limbii (limbilor în contact), vom prezenta, în cele ce urmează, o subclasificare a tipurilor de intervenționism lingvistic.

1. Vom începe cu manifestarea cea mai extremistă a dirijismului lingvistic: *politica de asimilare*. Această formă de intervenționism lingvistic este orientată spre integrarea, pe toate căile posibile, în comunitatea majoritară națională a etniilor minoritare prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii acestora (limbă, cultură, obiceiuri etc.). Politica de asimilare recurge la mijloace de intervenție extreme: interzicerea utilizării limbii (limbilor) minoritare, marginalizarea și devvalorizarea socială a reprezentanților etniilor minoritare, impunerea limbii dominante, iar uneori chiar genocidul. Există și forme mai voalate de asimilare, când, pe de o parte, se proclamă egalitatea limbilor în contact, se acordă drepturi lingvistice minorităților, iar pe de altă parte, se recurge la violarea permanentă a acelorași drepturi. Este evident că politica de asimilare creează o stare permanentă de animozitate între grupul majoritar și cele minoritare, dar, în caz de reușită, ea devine un instrument puternic al unității naționale și coeziunii sociale. Drept exemplu putem enumera următoarele state: Afganistanul, Turcia, Grecia, Brazilia, Indonezia, Irakul, Iranul, Vietnamul și altele. O politică de asimilare față de

vorbitorii de limbă română este promovată în Republica Moldova pe teritoriul controlat de autoritățile din Transnistria.

2. *Politica de valorificare a limbii oficiale.* Această formă a intervenționismului lingvistic se înscrie în cadrul politicii de promovare a monolingvismului care constă în favorizarea unei singure limbi în toate domeniile vieții publice: politic, social, educațional, juridic, economic, cultural etc. După cum arată practica internațională, statutul de limbă oficială poate fi atribuit unei limbi naționale (de regulă, limba majorității populației autohtone) sau unei limbi imigrante (limbă ne-autohtonă, introdusă din afară într-un stat). De regulă, limbile străine utilizate în calitate de limbi oficiale sunt limbile coloniale de circulație internațională. Printre statele care promovează politica de valorificare a limbii naționale ca limbă oficială se pot enumera Albania, Algeria, Croația, SUA, Italia, Letonia, Lituania, Estonia, România și altele. Limbile imigrante sunt valorificate ca limbi oficiale în fostele colonii: Angola, Mozambic, Uganda, Mauritania, Noua Caledonie și altele.

În ceea ce privește Republica Moldova, după declararea independenței în 1991, guvernele au promovat o politică lingvistică vagă și ambiguă: pe de o parte, legislația lingvistică declară limba națiunii titulare limbă oficială, iar pe de altă parte, atribuie statutul de limbă de comunicare interetnică limbii ruse². Întrucât statul nu a elaborat până în prezent pârghiile necesare pentru promovarea și protejarea limbii de stat, politica actuală orientată spre instaurarea bilingvismului româno-rus (*Conceptia...*, 2004, p. 49) va intensifica și mai mult concurența

limbilor română și rusă, creând condiții reale pentru reducerea domeniilor de utilizare a limbii oficiale.

Deși politica de valorificare a limbii oficiale prevede protejarea și promovarea unei singure limbi, statul poate acorda anumite drepturi lingvistice etniilor minoritare. Politica de valorificare a limbii oficiale poate fi practică pe întreg teritoriul național sau pe o anumită porțiune, precum în Belgia sau Elveția.

3. *Politica lingvistică pe domeniul de activitate.* Prin definiție, intervenționismul lingvistic de acest gen se limitează la un număr redus de domenii. El constă în adoptarea unor măsuri legislative care reglementează domeniile și modalitățile de utilizare a limbilor etniilor minoritare sau a imigranților. În general, domeniul cel mai privilegiat este învățământul, iar în unele cazuri – afișajul public, toponimia și serviciile spitalicești. În calitate de exemplu poate servi politica lingvistică promovată de SUA în Alaska, Arizona, Luiziana, de Franța în Corsica, Monaco, de Marea Britanie în Scoția etc. Politica lingvistică pe domenii de activitate poate evolua spre politica statutului juridic diferențiat.

4. *Politica statutului juridic diferențiat.* Acest tip de intervenționism lingvistic vizează armonizarea conviețuirii lingvistice în societate. Politica statutului juridic diferențiat pornește de la principiul că populația majoritară a unui stat beneficiază, în virtutea legislației și dispozițiilor constituționale, de drepturi lingvistice extensive, în timp ce etniile minoritare au, în mod obligatoriu, mai puține drepturi, deși recunoscute din punct de vedere juridic și oficial. Pentru a acorda

anumite garanții de protejare a unor minorități, se prevăd, în cadrul global al politicii lingvistice, un șir de măsuri orientate spre ocrotirea acestora pe bază de drepturi personale restrânse și inegale. Grupurile minoritare pot beneficia, în acest mod, de anumite drepturi în domeniile nevralgice, cum ar fi comunicarea cu organele de stat, justiția, învățământul, mass-media etc. Acest tip de intervenționism lingvistic este destul de răspândit. Drept exemplu pot servi Albania, Bulgaria, China, Estonia, Letonia, Lituania, Olanda, România, Slovacia, Suedia și alte state.

5. *Politica bilingvismului oficial.* Politica bilingvismului oficial înseamnă recunoașterea egalității a două limbi de către Constituție sau legislația lingvistică. Bineînțeles, egalitatea *de jure* nu înseamnă în mod obligatoriu egalitatea *de facto*. Cu toate acestea, statutul dat le permite cetățenilor să aleagă una din cele două limbi oficiale în comunicarea lor cu organele puterii de stat. Alegerea limbii de comunicare constituie, așadar, un drept al cetățeanului și o obligație a statului.

Este cunoscut că drepturile și obligațiile cu privire la utilizarea limbilor pe teritoriul unui stat multi-național se pot baza pe unul dintre cele două principii: *principiul personalității* sau *principiul teritorialității* (Mackey, 1976, p. 82-85). Dacă, în primul caz, prescripțiile, autorizațiile sau interdicțiile în privința unei limbi se aplică față de totalitatea membrilor unei comunități, în cel de-al doilea, utilizarea unei limbi este prescrisă, autorizată sau interzisă doar pe un anumit teritoriu (Mackey, 1976, p. 82-83; Lapi-erre, 1988, p. 35). Posibilitățile de aplicare a acestor principii depind,

în mare măsură, de structura sistemului politic al unui stat. În cadrul unui stat federal, de exemplu, este mult mai ușor să se aplice principiul teritorialității, cu condiția ca fiecare subiect al federației (republică autonomă, regiune, provincie) să prezinte o omogenitate lingvistică. Modalitățile concrete de aplicare a principiului teritorialității vor depinde de federalismul în vigoare, adică de gradul de descentralizare a puterii.

Din punctul de vedere al utilizării celor două principii în reglementarea funcționării limbilor pe teritoriul unui stat plurilingv, se deosebesc trei tipuri de bilingvism: (a) *bilingvismul bazat pe drepturile personale fără limită teritorială*, (b) *bilingvismul bazat pe drepturile personale limitate la anumite regiuni* și (c) *bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale* (Leclerc, 2000, *ibidem*).

Politica bilingvismului bazat pe drepturile personale fără limită teritorială se aplică tuturor membrilor comunității lingvistice pe întreg teritoriul național. Acest tip de bilingvism este practicat în cazul în care grupurile lingvistice sunt dispersate pe întregul teritoriu al unui stat (Burundi, Bielorusia, Irlanda, Kenya, Norvegia, Malta, Ciad, Canada etc.).

Bilingvismul bazat pe drepturile personale limitate la anumite regiuni se aplică tuturor membrilor unei comunități lingvistice care locuiesc în regiunea dată. Acest tip de bilingvism nu se extinde pe întregul teritoriu național, ci se limitează doar la o porțiune a acestuia. Statul recurge la bilingvismul restrictiv în cazul când anumite comunități lingvistice sunt concentrate într-o zonă geografică. În această situație, limba etniei minoritare poate avea statut de limbă co-oficială, alături de

limba majoritară, care îndeplinește acest rol pe tot teritoriul național. Drept exemplu de bilingvism restrictiv pot servi Catalonia, Galiția, Țara Bascilor (Spania), Scoția, Țara Galilor (Marea Britanie), Hawaii (SUA), Val d'Aoste (Italia) și altele.

Bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale. Acest tip de bilingvism derivă din principiul că limbile în contact într-un stat plurilingv sunt separate de frontiere lingvistice. Prin urmare, drepturile lingvistice sunt acordate cetățenilor care au domiciliu permanent într-un anumit teritoriu. O dată cu schimbarea locului de trai, ei pot pierde aceste drepturi, deoarece ele nu sunt transportabile. În realitate, un stat poate fi, oficial, bi- sau trilingv, dar poate promova, în același timp, monolingvismul local. O atare politică lingvistică este posibilă când comunitățile lingvistice sunt foarte concentrate din punct de vedere geografic și beneficiază de o structură statală descentralizată, mai mult sau mai puțin federalizată, în care puterea centrală este bilingvă, în timp ce regiunile sunt monolingve.

În unele țări bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale a cunoscut o stabilitate remarcabilă. De exemplu, în Elveția 14 cantoane sunt unilingve germanofone, altele 4 sunt unilingve francofone, unul este unilingv de limbă italiană, iar altele 4 sunt bi- sau trilingve. Cele 4 cantoane, în care se vorbește mai mult de o singură limbă, funcționează după același principiu al teritorialității: fiecare canton este divizat în zone lingvistice. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că întreaga populație are drept limbă maternă limbile zonelor lingvistice sau limba cantonului. Aplicarea principiului în chestiune presupune că minoritatea lingvistică

se conformează normelor de utilizare a limbii majoritare din regiune.

După cum se vede, regiunile lingvistice din Elveția sunt protejate de principiul teritorialității, care se concretizează în susținerea unui monolingvism școlar. În cantoanele unilingve, limba oficială devine și limba de studiu în învățământul public. În cantoanele cu două sau trei limbi oficiale, limba de studiu este cea a teritoriului respectiv. În afară de limba teritoriului dat, în școli, de obicei, se predă și o a doua limbă națională, în majoritatea cazurilor, cea mai importantă: în școlile francofone se predă germana, iar în cele germanofone – franceza, italiana fiind predată, mai degrabă, ca cea de-a treia limbă. Studiarea celei de-a doua limbi naționale are drept scop facilitarea înțelegerii dintre comunitățile lingvistice conviețuitoare.

În Belgia, principiul teritorialității a cunoscut, de asemenea, o evoluție progresivă. Hegemonia limbii franceze, instaurată o dată cu fondarea statului belgian (1830) și superioritatea economică a Waloniei față de Flandra, au impus adoptarea bilingvismului de către elita politică și economică flamandă. Or, după inversarea acestei asimetrie în favoarea Flandrei, își croiește drum ideea separatismului lingvistic, fixat pe o bază teritorială solidă. Astfel, după un îndelungat proces de revizuire a Constituției, în urma reformei constituționale inițiate în 1993, începând cu 1 ianuarie 1995, Belgia devine un stat federal, constituit din 3 regiuni cu statut economic autonom (regiunea flamandă, regiunea walonă și regiunea din proximitatea capitalei Bruxelles). Din punct de vedere lingvistic, ea este divizată, în virtutea principiului teritorialității, în 3 comunități monolingve (comunita-

tea flamandă, comunitatea franceză și comunitatea germanofonă) care formează trei regiuni lingvistice co-respunzătoare: regiunea lingvistică neerlandeză, franceză și germană. Cu toate acestea, aplicarea principiului teritorialității a fost cu neputință în capitala Bruxelles și împrejurimile ei: aplicând, de data aceasta, principiul personalității, a fost instituită o a patra regiune lingvistică bilingvă (franco-neerlandeză). Așadar, fiind o țară bilingvă la nivelul autorităților centrale, Belgia este, în cea mai mare parte, un stat monolingv la nivel local.

Ideea formării unei națiuni bilingve a fost promovată în anii '60 de guvernul federal al Canadei. Acest tip de intervenționism lingvistic era dictat de necesitatea corectării injustițiilor sociale, comise în trecut, vis à vis de minoritatea francofonă. Însă factorul esențial care a stat la baza promovării națiunii bilingve era creșterea naționalismului în Québec și pericolul iminent de secesiune a provinciei.

Politica federală, orientată spre construcția națiunii canadiene bilingve, a eșuat din considerente de ordin sociolingvistic: experiența Canadei a demonstrat că funcționarea simetrică a două limbi în cadrul unuia și aceluiași teritoriu este imposibilă. Singura strategie de supraviețuire acceptabilă pentru o limbă minoritară pe plan național este concentrarea sa într-o regiune teritorială restrânsă. Bilingvismul durabil poate fi instalat doar pe baza principiului teritorialității. De aceea, politica federală, bazată pe principiul personalității, a fost respinsă în Québec. Pornind de la principiul teritorialității (82,9% din canadienii francofoni locuiesc în această provincie), guvernul din Québec a

elaborat, în perioada anilor 1969-1977, un program de amenajare lingvistică ce avea drept obiectiv prioritar instaurarea supremației limbii franceze în regiune (Corbeil, Dumas, Mailliet, 2000, p. 121). Impunând franceza ca singura limbă a învățământului public pentru noii imigranți alofoni, guvernul a reușit să asigure viitorul limbii franceze într-o regiune marcată de un puternic declin demolingvistic.

Federalizarea este, deseori, considerată drept o cale eficientă de consolidare a unității prin diversitate. Referindu-ne la Republica Moldova, trebuie să menționăm că aici este greu să se delimiteze teritorii omogene sub aspect lingvistic, dat fiind faptul că geografia etnică a republicii este foarte complexă, etniile nefiind deloc compacte, ci mai degrabă dispersate și, de cele mai multe ori, mixte. Deși putem vorbi de o anumită concentrare teritorială în cazul etniilor găgăuză și bulgară din sud-vestul țării, comunitățile de limbă română, rusă și ucraineană sunt repartizate pe întreg teritoriul republicii. În plus, oficializarea limbii ruse în unitatea administrativ-teritorială Gagauz Yeri a contribuit la perenizarea situației sociolingvistice instaurate în perioada sovietică în această zonă. Conferirea statutului de limbă oficială celor trei limbi putea fi o soluție provizorie pentru o perioadă de tranziție, ceea ce ar fi permis derusificarea găgăuzilor. Ulterior, limba găgăuză ar fi putut fi limbă co-oficială în acest teritoriu, alături de limba română.

6. *Politica plurilingvistismului strategic.* Intervenționismului lingvistic orientat spre plurilingvistismul strategic constă în faptul că un stat, chiar și unilingv din punct de vedere oficial, poate recurge, din cauza

unor constrângeri legate de necesitățile comunicării, de situația politică sau socio-economică, la utilizarea altor două sau mai multor limbi care intră în relație de complementaritate. Această modalitate pozitivă de exploatare a resurselor lingvistice ale unui stat poate să se aplice fie în țările plurilingve în care limbile în contact au o valoare mai mult sau mai puțin egală, fie în țările care se confruntă cu problema plurilingvismului de frontieră. Printre acestea putem enumera Republica Africa de Sud, Ungaria, Republica Moldova, Nigeria, Slovenia, Australia, India, Luxemburgul și altele.

7. *Politica lingvistică mixtă.* Putem vorbi de politică lingvistică mixtă atunci când un stat pune în aplicare simultan diferite tipuri de intervenție asupra limbilor. Practica lingvistică internațională în domeniul politicilor lingvistice furnizează multiple exemple de diverse combinații. De regulă, aceste combinații pot fi clasificate în funcție de dihotomia *non-intervenție în favoarea limbii oficiale / valorificarea limbii oficiale*. Politica lingvistică mixtă, având drept element constitutiv neamestecul statului în protejarea și promovarea limbii oficiale, este aplicabilă în țările în care aceasta este limba maternă a majorității covârșitoare a populației (Germania cu 92% de germanofoni, Irlanda de Nord cu 90% de anglofoni, Panama cu 77,7% de hispanofoni, Republica Cehia cu 95,8% de cehi), fapt pentru care necesitatea intervenției este lipsită de sens. Vom prezenta în cele ce urmează câteva tipuri de combinații posibile.

7.1. *Non-intervenție în favoarea limbii oficiale și politică de asimilare a minorităților* (Irlanda de Nord, Botswana);

7.2. *Non-intervenție în favoarea limbii oficiale și politică lingvistică pe domenii de activitate (protejarea minorităților)* (Germania, Panama, Austria, Republica Cehia);

7.3. *Valorificarea limbii oficiale și politica lingvistică pe domenii de activitate (protejarea minorităților)* (Australia, Serbia, Grecia, Armenia);

7.4. *Valorificarea limbii oficiale și politica de asimilare* (Transnistria, Vietnam, Kosovo, Pakistan, Siria, Turcia);

7.5. *Valorificarea limbii oficiale și politica statutului juridic diferențiat (protejarea minorităților)* (Lituania, Letonia, Estonia, Albania, România, Croația, Slovacia, Québec, Suedia).

Politicile lingvistice pot fi *implicite* și *explicite*. Caracterul implicit decurge din faptul că „une politiques linguistique peut s’exprimer par d’autres voies que celles de la loi, et la loi peut ne refléter qu’imparfaitement la politique linguistique qu’imparfaitement que la loi peut ne pas exister, alors même qu’il y a bien politique linguistique” (Klinkenberg, 2000, p. 106). Astfel, constituția SUA (în vigoare din 1787, dar modificată de mai multe ori) nu conține nici o dispoziție lingvistică care ar atribui limbii engleze statutul de limbă oficială. Evident, nu e vorba de o scăpare a legislatorilor din acea perioadă, ci de o voință deliberată de a nu interveni în domeniul limbilor, întrucât ei erau siguri că engleza se va impune de la sine, fără suport oficial. În plus, politicienii americani asociau intervenționismul lingvistic cu regimurile monarhiste europene.

În realitate, Statele Unite au promovat întotdeauna o politică de impunere a limbii engleze în baza cunoscutei idei de unitate a limbii

și a națiunii³, întreaga viață socială fiind animată de concepția asimilării imigranților⁴. Actualmente, când ideologia monoculturii lingvistice este amenințată de dinamismul demografic al hispanofonilor care se opun tendinței tradiționale de asimilare, în SUA se vehiculează, din ce în ce mai insistent, ideea despre instituționalizarea acestei politici jacobine. Argumentele principale în favoarea decretării limbii engleze ca limbă de stat sunt egalitatea șanselor pentru toți cetățenii și costurile mari generate de adoptarea plurilingvismului.

O situație similară se întâlnește în Franța. Deși, pe parcursul secolului al XIX-lea, nici un program de planificare lingvistică nu prevedea, în mod explicit, diminuarea rolului limbilor regionale, acestea din urmă au pierdut bătălia cu limba națională, cedându-i progresiv terenul. Degradarea limbilor regionale s-a produs prin mecanismul instituțiilor școlare și culturale în vigoare, ceea ce constituie o dovadă în plus că Franța a promovat o politică lingvistică implicită, chiar dacă limba franceză a fost decretată limbă de stat abia în 1992.

Cât privește politicile lingvistice explicite, ele se concretizează în legislație și au avantajul de a fi clare. Conform observațiilor noastre, cu cât mai democratic este un stat, cu atât mai explicită este politica lingvistică promovată de acesta.

În concluzie, menționăm următorul lucru: politica lingvistică este un domeniu sensibil și, uneori, foarte glisant. În condițiile plurilingvismului, atât liberalismul, cât și dirijismul lingvistic se pot solda cu rezultate absolut indezirabile care pot avea consecințe grave. Menirea unei politici lingvistice constructive este să stabilească locul fiecărei

limbi în societate. De regulă, se obțin rezultate negative atunci când politica lingvistică „tend à satisfaire tous les groupes sociolinguistiques au sein d'un Etat; on risque alors de déplaire, sinon à chaque individu, du moins au plus grand nombre. On aboutit toujours à des effets pervers lorsqu'on traite tous les groupes comme s'ils étaient semblables et égaux en terme de pouvoirs” (Leclerc, 2001).

NOTE

¹ Pentru mai multe detalii privind această teorie și critica ei vezi: Spina, J. M., *Adolescent attachment to Canada and commitment to bilingualism*, în Lamy, P., (ed.), *Language planning and identity planning*, International Journal of the Sociology of Language, Berlin-New-York, Mouton de Gruyter 1979, n. 20, p. 23-36.

² A se compara art. 1 și 3 din legea *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești* (1989).

³ Bazele concepției privind unitatea limbii și a națiunii au fost puse de Revoluția franceză. Drept dovadă poate servi următoarea declarație a lui Bertrand Barère, membru al Comitetului salvării publice, care a declanșat o adevărată ofensivă în favoarea existenței unei limbi naționale: *La monarchie avait des raisons de ressembler à la tour de Babel; dans la démocratie, laisser les citoyens ignorants de la langue nationale, incapables de contrôler le pouvoir, c'est trahir la patrie... Chez un peuple libre, la langue doit être une et la même pour tous*. Ideea ”o limbă, o națiune” a dominat spiritele romantice din a doua jumătate al secolului a XVIII-lea, principiul naționalității fiind motivația dominantă a vieții publice din Europa. Transformarea statelor teritoriale în state-națiuni a determinat promovarea limbilor comune în rolul de

limbi naționale, proces care a durat pe tot parcursul secolului al XIX-lea, iar pentru unele naționalități s-a extins și în secolul XX (Baggioni, D., *Langues et nations en Europe*, Paris, Payot, 1997).

⁴ Ne referim la faimosul *melting pot*. Pentru mai multe detalii vezi: Booth, W., *One Nation, Indivisible?*, în *Washington Post*, February, 22, 1998, p. A1, [<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/meltingpot/melt0222.htm>].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Corbeil, J.-C., Dumas, G., Mailliet, N., *L'enjeu de la société québécoise*, în *Langues: une guerre à mort*, Paris, Editions Corlet, 2000, p. 118-123.

2. Guespin, L., *Matériaux pour une glottopolitique*, în Winther, A., (éd.), *Problèmes de glottopolitique*, Cahiers de linguistique sociale, n.7, Université de Rouen, 1985, p. 13-33.

3. Guespin, L. et Marcellesi J.-B., *Pour la glottopolitique*, în *Langages*, Paris, Larousse, 1986, n. 83, p. 5-34.

4. Kelman, H., *Language as an aid and barrier to involvement in the national system*, în Rubin, J. & Jernudd, B., (eds.) *Can language be planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*, The University Press of Hawaii, 1971, p. 21-51.

5. Klinkenberg, J.-M., *Les politiques linguistiques: pour qui? pour quoi?*, în *Français de l'avenir, avenir du français*, Paris, Didier, 2000, p. 99-114.

6. Lapierre J.-W., *Le pouvoir politique et les langues*, Paris, Presse Universitaire de France, 1988.

7. Leclerc, J., *Politiques linguistiques*, în *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec, TLFQ, Université Laval, 2000, [<http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/index politique-ling.htm>].

8. Leclerc, J., *Les effets pervers de l'interventionnisme*, în *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec,

TLFQ, Université Laval, le 16 décembre 2001, [http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/Langues/4intervention_effpervers.htm].

9. Mackey, W. F., *Bilinguisme et contact des langues*, Paris, Klincksieck, 1976.

10. Ruiz, R., *La crise de l'anglais aux Etats-Unis*, în J. Maurais (éd.), *La crise des langues*, Conseil de la langue française du Québec et éd. du Robert, 1985 p. 147-188.

11. Spina, J. M., *Adolescent attachment to Canada and commitment to bilingualism*, în Lamy, P., (ed.), *Language planning and identity planning*, *International Journal of the Sociology of Language*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1979, n. 20, p. 23-36.